

pedig azt eredményezi, hogy legnagyobb jelentőségre tettek szert a nagy városokban, de nem lehet azt a véleményt fenntartani, hogy a fanarióta elemek Erdély nyelvébe nem nyomultak be. A román nyelv itteni magyarul latin elemei mellett kimutathatók a fanarióta görög elemek is. Gáldi mintegy 150-re teszi azoknak a szavaknak a számát, amelyek a fanarióta-korból való maradványként a román nyelvben ma is használatosak. Véleményem szerint azonban az általa felsorolt ilyen szavak közt sok olyan van, amely szó-tári holt szónak vehető. Még legtöbb fanarióta-szó az egyházi nyelvben használatos. A C. Petrescutól idézett példák inkább hapax legomenáknak vehetők, melyeket a legtöbb olvasó csak szótárból ért meg.

Végül a *Nyelvtani megfigyelések* cím alatt a magán- és mássalhangzókra vonatkozó hangtani jelenségekkel, a hangsúllyal, a névszók és igék alaktanával s néhány jelentéstani érdekességgel találkozunk. A fanariótaszavak nagy része — mondja Gáldi — nem igazi *kölcsönszó*, hanem *idegen elem* a román nyelvben. Innen következik, hogy nem asszimilálódnak, ha nem hűségesen őrzik hangtani külsejüket és jelentésbeli tartalmukat.

A szokásos ismertetés keretein túlmenőleg foglalkoztam Gáldi e munkájával. Minden tekintetben megérdemli. Nagy szaktudással, a vonatkozó irodalomnak szinte maradéktalan felhasználásával magyar tudós végzett el a román tudományos világ feladatkörébe vágó munkát. A tudományos együttműködésre elismerésre méltó példa. Talán tudat alatt ez is ösztönözt, hogy e munkát részletesebben ismertessen.

DR. KANTOR LAJOS.

Dr. Szabó T. Attila tudományos munkássága.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság jelentése az 1939. évi Szily-jutalomról.

1932-ben a MNy. XXVIII. évfolyama öt füzetében közölte Szabó T. Attila „Közép-szamos-vidéki határnevek” című dolgozatát. Azóta folyóiratunknak mindegyik évfolyamában gyakran találkozunk különböző rovatok kisebb-nagyobb cikkei alatt Szabó T. Attila nevével.

Szabó T. Attila a magyar nyelvtudomány kitűnő művelőjének, a magyar népnyelv és nyelvhagyományok legelsőrangú bűvárának, Csűry Bálintnak a tanítványa. És tanítványa, munkatársa a magyar műveltség egyik túlzott szerénységben rejtőzködő kivételes érdemű ismerőjének és őrzőjének, Kelemen Lajosnak. Az ő ösztönzésükön és példájukon kívül a saját hajlandósága és munkakedve, a saját lelkesedése indította el Szabó T. Attilát. S a választott irányban, fontos eredményekhez vezető úton halad a nehéz viszonyok között sem lankadó, sőt fokozódó lendülettel.

Szabó T. Attila munkásságát helynevek s ezek körén belül határnevek gyűjtésével kezdte meg. Nemcsak az eleven anyagot vette számba, hanem fáradtságos utánjárással, a lehetőségekre rátapintó leleménnyel felkutatta és átvizsgálta a régi és újabb feljegyzések egész tömegét. Szinte kezdeményező abban a tekintetben, hogy amennyire csak módjában van, folytatólagos adatsorozatokot nyújt a középkor századaitól a legújabb korig. Így a XVIII—XIX. századra és a jelenre kiterjedő — ahogy ő jelzi — „történeti gyűjtés”-t ad már elsőnek napvilágot látott, a közép-szamos-vidéki határnevekre vonatkozó idézett dolgozatában. Helynévközléseinek igen nagy —

mostanáig szinte egyedül álló — érdeme ez a századokon át húzódó folytonosság, a különböző időből való alakváltozatoknak egymásba kapcsolódó láncolata. Igen helyesen azon van, hogy kiküszöbölje helynévtudományi vizsgálatainknak egyik hiányosságát, sőt hibáját. Ez az, hogy a középkori anyagot tartalmazó oklevélközlésekben hozzáférhető adatokról több száz évvel későbbi helynévtárak, illetőleg „népnyelvi“ közlések adataira ugrunk át. Szabó közleményeinek fokozza a becsét, hogy gondja van a helynevek keletkezését, fejlődését megvilágító tárgyi mozzanatok megállapítására. — Az a munka, amit végez, kezdettől fogva nem véletlen, alkalmi produkció, hanem tervszerű, céltudatos, elvi szempontokból rendszerezett, a részletekig alaposan átgondolt, határozott módszert követő tevékenység. Hogy ez így van, tanúsítja 1933. áprilisában Társaságunkban bemutatott és a MNy. XXX. évfolyamában (160—80) megjelent értekezése: „A helynévgyűjtés jelentősége és módszere“, amelyet a M. Tud. Akadémia az 1934—1935. évi Sámuel-Kölber-jutalommal tüntetett ki (I. MNy. XXXII, 142). Amint egyébként ebben a dolgozatában is rámutat, önála a helynévgyűjtés nem pusztán nyelvészkedő munka, illetőleg ennek a munkának az előkészítése, hanem helyrajzi, valamint történeti, főképen település-, és népesedéstörténeti adalékok kibányászása is. Ilyen szempontoknak megfelelően készültek folyóiratunkon kívül megjelent nagyobb tanulmányai, amelyek Nagyenyed, Zilah és Szásznyíres helynévtörténetét tárgyalják (az Erdélyi Tudományos Füzetek sorozatának 58., 86., 91. számai az 1933., 1936., 1937. évekből).

Szabó nem maradt, de nem is maradhatott meg kizárólag a hely-, illetőleg határnévgyűjtés területén. Tudományos törekvései körébe hamarosan belevonta a népnyelv közszó-készletének a gyűjtését is. Ilyen irányú munkásságának a terméke a marostordamegyei Kutyfalva nyelvéből való közlése (MNy. XXXII. 269—71, 338—40). — Foglalkoztatják őt a nyelvnek csoportnyelvekbe való elágazása útján keletkezett mesterműszók. Ilyeneket közöl Nagyenyedről (MNy. XXXI, 348—9). Közli a dési fazekasok mesterműszavait, mégpedig nemesak azt jegyzi le, hogy miképpen készül most az edény, hanem azonfelül az egykori dési fazekascéh régi irataiból böngész ki adatokat (MNy. XXXIV, 117—22). A múlt évben jelent meg folyóiratunkban (XXXV, 125—7) a homoródi székely fűrészmalom szókinése.

Midőn körülményeinél fogva hozzájuthatott, a régi nyelv emlékeire is ráfordította figyelmét Szabó. Kiad XVI—XVII. századi iratokat. Ilyen pl. „A kecskemétiék levele Wesselényi Ferenchez 1590-ből“ (MNy. XXXII, 331—2). Folyóiratunk múlt évi folyamában láttak napvilágot a következők: „Bánffy Gáspár záloglevele 1540-ből“ (XXXV, 55); „Leltár 1580-ből“ (56); „XVI. századi orvosság a mirigy ellen“ (uo.); „Golyva elleni orvosság a XVI. században“ (261); „Bethlen Gábor utasítása a solymokról“ (262). — Közöl egyes szólásokra, szókra, szóalakokra vonatkozó adatokat. Ilyenek: a *sok baba közt elvész a gyermek* és a *halál ellen nincs orvosság* XVII. századi nyomtatványból (MNy. XXXIV, 116), a *bestelen király* XVIII. századi, a *-bali* képző XVII. századi iratból, az utóbbi kettő múlt évfolyamunkban (XXXV, 262—3).

Szabó T. Attila — úgy látjuk — tudományos törekvései megindultakor azt tekintette főfeladatának, hogy a hely- és határneveket mint az ő lelkéhez és a mi lelkünkhöz egyaránt közel eső föld és a magyar népiség kapcsolatának emlékeit fölkutassa és biztosítsa. De kezdettől fogva végzett „magyarozó“, fejtegető munkát is. Első ilyen természetű cikke (MNy. XXIX, 242—5) bőséges adatkészlettel a rejtélyes *erge* szó jelentésének a tisztázását teszi lehetővé és a szó élettörténetét világítja meg. *Sulyom: sulyom* címen

(MNy. XXX. 53—5) azt mutatja ki, hogy földrajzi neveken miképpen szerepel, milyen alakokat ölt és miképpen keveredik össze a *solyom* madárnévvél a kiveszöben levő *sulyom* növénynév. *Bongor* címen (MNy. XXXIII, 336—42) erre az erdélyi tájszóra vonatkozó közszói és helynévi adatokat állítja össze és ezek alapján igazolja, hogy a szó az erdélyi szász *bangert* ~ *bongert* szóval tartozik össze (vö. még MNy. XXXIV, 252—3). Ötletes magyarázatát nyújtja (MNy. XXXIV, 254—6) egy 1353-i oklevélben felmerülő *Malunfekw* helynévnek azzal, hogy előrészében a szolnok-dobokamegyei *Málon*, ma: *Máalom* helység nevével azonosított pataknevet keres, második részében a *fő* szó *fé* változatát, harmadik részében pedig a *kő* szó *kü* változatát fedezi fel, vagyis a nevet így értelmezi: „a Málon patak fejénél, forrásánál levő kő, köves, sziklás rész”. Mult évi folyamunkban (XXXV, 5—1) megjelent érdekes magyarázata, amelyben az erdélyi részeken leginkább erdőnévül található *Virgó* szót úgy fejti meg, hogy az a *virog* ~ *virrog* ~ *villong* „veszekszik, pörlekedik” igének az igeneve. Ugyancsak ebben az évfolyamunkban (51—2) figyelmenre méltó adatokat hoz a *séd* szónak *í-ző* *sid* ~ *sid* változataira. Azután ugyanebben (XXXV, 260) a szolnok-dobokamegyei *Várázlik* határnévről azt eríti ki, hogy a magyar *Ravaszlik* „Rókalyuk” név a románban hangcserén esett át, s ebben a formában került vissza a magyarba. Szintén a mult évben közölt nálunk (XXXV, 112—3) olyan eseteket, hogy az erdélyi magyar helyneveket a román nyelv magyar ragos formában vette át.

A nyelvtudományi értéken különösen túlterjedő jelentőségük van Szabó azon közleményeinek, amelyekben kétségbevonhatatlan adatszerűséggel igazolja ellenkező véleményekkel szemben néhány erdélyi vagy magyarországi helynév magyar eredetét. Ilyen irányú közleményei: *Fagus Kald* (MNy. XXX, 317—8), *Bolla* (MNy. XXXIII, 173—6), *Mál* (MNy. XXXIV, 253—4).

A helyreigazítás célzatában keletkezett *Székaszópatak* című dolgozata, amely folyóiratunk mult évi folyamában (XXXV, 166—73) jelent meg. A nemrég elhunyt román nyelvész, Drăganu Miklós, a csikmegyei *Székaszópatak* név első *szék* elemét a román *sec* „száraz” szóval egyeztetette, a második elemet, az *aszó*-t pedig a román szó magyar fordításának tekintette Szabó igen nagyszámú kiadatlan XVI—XX. századi adatot sorakoztat fel, amelyben *szék* elem szerepel. Kimutatja, hogy ezeknek, valamint a korábbi XI—XV. századi adatoknak egy részében a „mocár, posvány, sár, sós hely” jelentésű *szék* ~ *szik* szóval van dolgunk, s ezzel van dolgunk a *Székaszópatak* első elemében is, úgyhogy a névnek a tárgyi mozzanatokkal összevágó értelmezése: „Mocsárvölgypataka”. — Ebből a dolgozatából is kitetszik, hogy Szabó nem az elmélkedő, képzeletereszti nyelvész típusa. Arra törekszik, hogy a magyarázatok, megfejtések az adatokból magukból, szinte önként kerekedjenek ki, nem pedig feltevések, jól-rosszul elhelyezett csillagok láncolatainak a zárópontjai legyenek.

Igen öröndetes, hogy újabbban rátér Szabó a szó- és szólásmagyarázatokra is. Azért szerencse ez, mivel három—négy száz esztendő s iratok átvizsgálása közben tömegesen kerülhetnek eléje ismeretlen adatok, s ezeket beszéltetve könnyen fejthet meg olyan kifejezéseket, amelyekkel a forgalomban levő adatok alapján nem tudunk mit kezdeni. Ilyen cikkei utolsó két évfolyamunkban: *Földi* (XXXIV, 112), *Rászáll* (330), *Nem vagyok káptalan* (XXXV, 260).

Megint más újabb irányú érdeklődésének és hozzáértésének a bizonyossága „A nyelvművelés időszerű kérdései” című füzete, amely a mult évben

jelent meg az Erdélyi Iskola kiadta Népművelési Füzetek 5. számaként, s amely — aminek ő szánta — igen hasznos „gyakorlati nyelvörkalauz“-ul szolgál.

Végül hadd áruljunk el valamit a MNy. szerkesztőségének „titkai“-ból: Szabó T. Attilának igen tekintélyes csomó, különböző természetű, kisebb-nagyobb terjedelmű becses dolgozata várja nálunk a megjelenést, több olyan is, amely nemcsak nyelvészeti szempontokból kívánkozik a nyilvánosság elé. Sajnos, — bár más oldalról örvendetes, — hogy a MNy. korlátozott kiadási lehetőségei távolról sem tudnak lépést tartani Szabó T. Attila munkateljesítményével. Reméljük azonban, hogy e tekintetben a közel jövőben kedvező fordulat történhetik.

Az előadottak alapján azt javasoljuk a választmány útján a tisztelt Közgyűlésnek, hogy az 1939. évi Szily-jutalmat, meg Csűry Balint Szamosháti Szótárának egy példányát Szabó T. Attilának ítélje oda a MNy. utolsó nyolc évfolyamában kifejtett buzgó és értékes munkásságáért, kiemelten pedig a folyóirat 1939. évi folyamában megjelent *Székaszópatak* című dolgozatáért. Budapesten, 1940. január 9-én. *Szinnyei József* elnök, *Melich János* bizottsági tag, *Pais Dezső* előadó.

A közgyűlés a javaslat értelmében határozott.

(*Magyar Nyelv*, XXXVI. 1940. 63—66. l.)

Lupaș, Ioan: Doctorul Ioan Piuaru—Molnár. Vieța și opera lui (1749—1815). București, 1939.

(A Román Tudományos Akadémia kiadása.)

Az erdélyi román nép történetének analitikus történetírója, Lupaș professzor, már számos munkában dolgozta fel Erdély történelmének egyes részleteit. Fenti újabb művében is egy ilyen epizódot tár fel. Benne az első erdélyi, román származású diplomás orvos életét és sokoldalú munkásságát mutatja be, a tőle megszokott aprólékossággal és tudományos alaposággal.

Piuaru János majdnem a legújabb időkig csak magyarosított „Molnár“ néven volt ismeretes Erdély művelődéstörténetében. Lupaș professzor kutatásainak köszönheti a román történetírás, hogy eredeti román neve, „Piuaru“ is, napfényre került. Ezt a bécsi császári udvar levéltárában őrzött két egykorú levél alapján sikerült felfedeznie.

Piuaru-Molnár János 1749-ben született Sad községben (Szeben negye) görögkeleti papi családból. Tanulmányait Szebenben és a kolozsvári jezsuitáknál végezte, majd Bécsben fejezte be, ahol orvosi oklevelet szerzett. Tanulmányai végeztével a bánáti román határőrezredhez kapott beosztást orvosi minőségben. 1777-ben szemorvosnak nevezik ki egész Erdélyre kiterjedő hatáskörrel és szebeni székhellyel. Itt igen jó hírnevet szerzett különösen azzal, hogy a szegényeket ingyen gyógyította. Eredményes működéséért, az erdélyi Főkormányzók felterjesztésére, II. Lipót császár 1790. jan. 21-én egyetemi tanárnak nevezte ki a kolozsvári Akadémia szemészeti katedrájára.